

KRZYSZTOF KASPRZAK, BEATA RASZKA

Katedra Geografii Turyzmu Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego
w Poznaniu, ul. Rybaki 19, 61-884 Poznań, e-mail: kasprzakjk@poczta.onet.pl

Katedra Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu
ul. Grunwaldzka 53, 50-357 Wrocław, e-mail: beata.raszka@neostrada.pl

KOBIETY DLA IDEI ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO. CZĘŚĆ I

Artykuł prezentuje sytuację kobiet w rozwoju zrównoważonym w Polsce. Równe traktowanie kobiet i mężczyzn jest dobrze określone w systemie prawa wspólnotowego Unii Europejskiej. Natomiast polityka gospodarcza ostatnich dwóch rządów naszego kraju tak naprawdę nigdy nie uwzględniała i nadal nie uwzględnia zagadnień związanych z równością płci. Wydaje się, że większość mechanizmów i programów dotyczących tego problemu związanych jest głównie z wymuszonymi wymogami Unii Europejskiej w tym zakresie. Nie wynika natomiast z wagi, jaką rząd polski przypisuje sprawom kobiet w cywilizacji europejskiej.

Słowa kluczowe: rozwój zrównoważony, kobiety

I. WSTĘP

Pojęcie „rozwoju zrównoważonego”, stworzone zostało przez Hansa Carla von Carlowitza (1645-1714) - rachmistrza podatkowego, administratora kopalni, autora „*Sylvicultura oeconomica, oder haufswirthliche Nachricht und Naturmäßige Anweisung zur wilden Baum-Zucht*” (1713), pierwotnie stosowane było w leśnictwie. Oznaczało ono sposób gospodarowania lasem polegający na tym, że wycina się tylko tyle drzew, ile może w danym miejscu ponownie urosnąć. Taki sposób gospodarowania umożliwiał zachowanie lasu, które zawsze będzie się mógł odbudować. Koncepcja zrównoważonego rozwoju (*Sustained Field Forestry*) była na początku XIX wieku propagowana przez wszystkie niemieckie wyższe szkoły leśne i za ich pośrednictwem rozpowszechniła się w wielu krajach europejskich (m.in. Anglia, Francja, Włochy). Określenie „zrównoważony - sustainable” zostało przejęte w drugiej połowie XX wieku przez ruchy ekologiczne i w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku wprowadzone do szerokiej debaty politycznej.

Trwała i zrównoważona gospodarka leśna (*Sustainable Forest Management*) jest obecnie jednym z priorytetów m.in. w Paneuropejskiej Strategii Ochrony Różnorodności Biologicznej i Krajobrazowej (Sofia, 1995) oraz w Konwencji o Różnorodności Biologicznej (Dz. U. z 2002 r. Nr 184, poz. 1532) [1]. Zasady trwałej i zrównoważonej gospodarki leśnej na poziomie paneuropejskim zostały zdefiniowane w Rezolucji Helsińskiej pt. „Ogólne Wytyczne Trwale

* *Pracę recenzowała:* prof. dr hab. Krystyna Dubel, Politechnika Wrocławska

Zrównoważonego Zagospodarowania Lasów”, a następnie rozwinięte w innych zobowiązaniach, rezolucjach i deklaracjach Konferencji Ministerialnych (Strasburg –1990, Helsinki – 1993, Lizbona – 1998, Wiedeń – 2003). Przyjmuje się, że trwała i zrównoważona gospodarka leśna jest narzędziem realizacji koncepcji podejścia ekosystemowego w lasach Europy, dotyczącej promocji ochrony i zrównoważonych pod względem środowiskowym, społecznym i ekonomicznym praktyk gospodarczych, które równocześnie zapewniają korzyści dla obecnych i przyszłych pokoleń.

II. ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY JAKO ELEMENT WSPÓLPRACY MIĘDZYNARODOWEJ

Na zagadnienie globalnego zagrożenia środowiska przyrodniczego i konieczność wprowadzenia zmian w światowym systemie gospodarczym zwracano uwagę już 40 lat temu, m.in. w Raportach Klubu Rzymskiego pt. „Granice wzrostu” (1968) oraz Raporcie Sekretarza Generalnego ONZ U Thanta pt. „Człowiek i jego środowisko” (1969). Ponadpokoleniowe potrzeby ochrony zasobów Ziemi sprecyzowane zostały na:

- a) Konferencji Sztokholmskiej ONZ w Sprawie Środowiska Człowieka - Deklaracja Sztokholmska (1972 r.): *Zasada 1. Człowiek ma podstawowe prawo do wolności, równości i odpowiednich warunków życia w takim środowisku, które pozwałaloby na przyzwoite życie w dobrobycie. Człowiek ponosi poważną odpowiedzialność za ochronę i poprawę środowiska naturalnego dla obecnych i przyszłych pokoleń (...). Zasada 2. Naturalne zasoby Ziemi, (...) muszą być chronione dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń poprzez staranne planowanie lub odpowiednie zarządzanie. (...)*
- b) II Sesji Rady Zarządzającej Programu Środowiska Narodów Zjednoczonych (UNEP) (1973) - *zasadę „zrównoważonego rozwoju” realizują społeczeństwa, które: uznają nadrzędność wymogów ekologicznych, których nie należy zakłócać przez wzrost cywilizacyjny oraz rozwój kulturalny i gospodarczy, są zdolne do samosterowania swoim rozwojem w celu utrzymania symbiozy z przyrodą, a więc respektujące oszczędną produkcję i konsumpcję oraz wykorzystanie odpadów, dbają o przyszłościowe konsekwencje podejmowanych działań, a więc także o potrzeby przyszłych pokoleń.*

Określa je także strategia ochrony żywych zasobów Ziemi, wypracowana m.in. przez Światowy Fundusz Na Rzecz Dzikiej Przyrody (WWF) (1980 r.) w dokumencie „Strategia zachowania przyrody świata – ochrona żywych zasobów dla trwałego rozwoju” określającym, że: *Istoty ludzkie w swoim dążeniu do osiągnięcia rozwoju gospodarczego i wykorzystania bogactw naturalnych muszą uznać fakt, że zasoby i wytrzymałość ekosystemów są ograniczone oraz muszą wziąć pod uwagę potrzeby przyszłych pokoleń. Jeśli bowiem celem rozwoju jest osiągnięcie dobrobytu gospodarczego i społecznego, to celem ochrony jest zachowanie zdolności Ziemi do zapewnienia trwałego rozwoju ludzkości i do utrzymania wszelkich istot żywych.*

Pojęcie „rozwój zrównoważony” należy rozpatrywać głównie w kategoriach ekologicznych, a nie ekonomicznych. Odwołuje się on do koncepcji tzw. „sustainable development” wypracowanej przez Światową Komisję ds. Środowiska i Rozwoju (*The World Commission on Environment and Development*), powołaną przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1983 r. Komisja ta, działająca pod przewodnictwem ówczesnej premier Norwegii Pani Gro Harlem Brundlandt, przeanalizowała szereg zagadnień w ujęciu „środowisko a rozwój” (prognozy demograficzne i perspektywy trwałego rozwoju, energia, przemysł, wyżywienie, osiedla ludzkie, międzynarodowe stosunki gospodarcze, zarządzanie środowiskiem, współpraca międzynarodowa) i zakończyła swoją pracę raportem pt. „Nasza Wspólna Przyszłość”, przedłożonym

Zgromadzeniu Ogólnemu ONZ w 1987 r. (od nazwiska przewodniczącej Komisji raport ten jest zwykle potocznie zwany „Raportem Komisji Brundtland”). Centralną konstrukcją tego raportu stała się koncepcja zrównoważonego rozwoju. Postuluje ona także stymulowanie procesów rozwojowych, w których eksploatacja zasobów, kierunki inwestowania i postępu technicznego oraz zmiany instytucjonalne pozostają w harmonii i zachowują bieżąco i na przyszłość możliwość zaspokojenia ludzkich potrzeb i aspiracji. Raport Brundtland określa m.in., że: *Na obecnym poziomie cywilizacyjnym możliwy jest rozwój zrównoważony, to jest taki rozwój w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie. (...) Zrównoważony rozwój to rozwój, który odpowiada potrzebom dzisiejszego pokolenia, nie zagrażając możliwościom przyszłych pokoleń, zaspokajając potrzeby obecne i przyszłe. Bazuje na dwóch podstawowych założeniach. W pierwszej kolejności należy skupić się na koncepcji potrzeb, w szczególności potrzeb podstawowych najbardziej ograniczonych. Przy zaspokajaniu aktualnych i przyszłych potrzeb trzeba uwzględnić również ograniczone możliwości, nie ignorować granic wyznaczanych postępowi techniki i społecznego porządku przez środowisko naturalne.*

Raport dostrzegł, że cywilizacja osiągnęła poziom dobrobytu możliwy do utrzymania, pod warunkiem odpowiedniego gospodarowania. Model takiej gospodarki zakłada odpowiednio i świadomie ukształtowane relacje pomiędzy wzrostem gospodarczym, dbałością o środowisko oraz zdrowiem człowieka. Działalność Komisji Brundtland przyczyniła się do zwołania „Szczytu Ziemi” w 1992 r., w Rio de Janeiro.

Od momentu opublikowania Raportu Komisji Brundtland koncepcja zrównoważonego rozwoju znalazła odzwierciedlenie w szeregu dokumentów międzynarodowych, zwłaszcza w Deklaracji z Konferencji Narodów Zjednoczonych w Rio de Janeiro (1992). Zrównoważonym rozwojem zajmuje się obecnie wiele organizacji międzynarodowych, m.in. Program Narodów Zjednoczonych ds. Ochrony Środowiska, instytucje Unii Europejskiej (Parlament Europejski, Komisja Europejska, Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny). Stanowi to także ważny element systemu prawa międzynarodowego. Do najważniejszych międzynarodowych dokumentów prawnych ujmujących problematykę zrównoważonego rozwoju należą: Agenda 21, Konwencja o Dostępie do Informacji, Udziale Społeczeństwa w Podejmowaniu Decyzji oraz Dostępie do Sprawiedliwości w Sprawach Dotyczących Środowiska. W świetle Traktatu Unii Europejskiej z Maastricht, stanowiącego swego rodzaju akt konstytucyjny Unii, zrównoważony wzrost z poszanowaniem środowiska naturalnego stał się także zasadą ustrojową Unii Europejskiej. Traktat z Maastricht (Traktat o Unii Europejskiej) podpisany w Maastricht 7 lutego 1992 r. wszedł w życie 1 listopada 1993 r. (po referendum przeprowadzonych w państwach członkowskich); traktat o przystąpieniu m.in. Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej został podpisany w Atenach 16 kwietnia 2003 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864). Zgodnie z art. 2 Traktatu Unii Europejskiej z Maastricht: *Zadaniem Wspólnoty jest, poprzez ustanowienie wspólnego rynku i unii gospodarczo-walutowej oraz realizację wspólnych polityk lub działań (...), popieranie w całej Wspólnocie harmonijnego, zrównoważonego rozwoju działań gospodarczych, trwałego i nieinflacyjnego rozwoju z poszanowaniem środowiska naturalnego, wysokiego stopnia zbieżności działań gospodarczych, wysokiego poziomu zatrudnienia i opieki społecznej, podnoszenia stopy życiowej i jakości życia, spójności ekonomicznej i społecznej oraz solidarności pomiędzy państwami członkowskimi.*

Zasada zrównoważonego rozwoju jest jedną z podstawowych zasad ustroju państwa polskiego. Konstytucja RP (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483) w art. 5 określa, że *„Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa*

narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju". Zgodnie z Konstytucją władze publiczne prowadzą politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom, a ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych (art. 74). Jednoznacznie precyzuje także pełną równość kobiet i mężczyzn w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym (art. 32-33). Precyzyjne ujęcie koncepcji zrównoważonego rozwoju w formę prawną jest jednak niezwykle trudne, stąd też wprowadzenie jej do aktów prawnych rządu konstytucyjnego traktuje się głównie jako wskazówkę dla ustawodawcy przy stanowieniu ustawodawstwa zwykłego.

W preambule do nieobowiązującej już obecnie ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska z 1980 r. (Dz. U. z 1994 r. Nr 49, poz. 196, tekst jednolity z późn. zm.) określono, że zasada zrównoważonego rozwoju oznacza dążenie do zachowania możliwości odtwarzania się zasobów naturalnych, racjonalnego użytkowania zasobów nieodnawialnych i zastępowania ich substytutami, ograniczania uciążliwości dla środowiska i nieprzekraczania granic wyznaczonych jego odpornością, zachowania różnorodności biologicznej, zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa ekologicznego oraz tworzenia podmiotom gospodarczym warunków do uczciwej konkurencji w dostępie do ograniczonych zasobów i możliwości odprowadzania zanieczyszczeń. W uchwalonej w 1997 r. nowelizacji ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz. U. z 1997 r. Nr 133, poz. 885) podjęto próbę sprecyzowania postanowień Konstytucji RP poprzez wskazanie w preambule, co oznacza zasada zrównoważonego rozwoju (art. 1 pkt 1) oraz stworzenie w ustawodawstwie zwykłym odpowiedniej definicji „zrównoważonego rozwoju” (art. 3 pkt 3a): *rozwój społeczno-gospodarczy, w którym w celu równoważenia szans dostępu do środowiska poszczególnych społeczeństw lub ich obywateli – zarówno współczesnego, jak i przyszłych pokoleń – następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych.*

Obowiązująca obecnie ustawa - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2001 r. Nr 62, poz. 627, z późn. zm.) określa zasady ochrony środowiska oraz warunki korzystania z jego zasobów, z uwzględnieniem wymagań zrównoważonego rozwoju, a w szczególności zasady ustalania warunków ochrony zasobów środowiska i wprowadzania substancji lub energii do środowiska oraz kosztów korzystania ze środowiska, udostępnianie informacji o środowisku i jego ochronie, udział społeczeństwa w postępowaniu w sprawie ochrony środowiska, obowiązki organów administracji oraz odpowiedzialność i sankcje (Dział I, art. 1). Pod ustawowym pojęciem „zrównoważony rozwój” rozumie się taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń (art. 3 pkt 50). Definicja ta nawiązuje wprost do wielu innych podobnych definicji rozwoju zrównoważonego podawanych w różnych dokumentach i publikacjach. Oparte są one na czterech paradygmatach, określających, że jest to: typ rozwoju społeczno-gospodarczego, koncepcja międzypokoleniowa, proces integrujący wszelkie działania człowieka, które winny prowadzić do maksymalnego zrównania możliwości zaspokojenia potrzeb wszystkich mieszkańców Ziemi [3].

III. ROLA Kobiet W ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONYM

Spółeczność międzynarodowa przyjęła wiele programów działania i konwencji na rzecz pełnej, równej i integrującej roli kobiet we wszystkich działaniach na rzecz rozwoju. W szczególności dotyczy to opracowanych w Nairobi przyszłościowych strategii na rzecz

wzrostu roli kobiet [4], które kładą nacisk na uczestnictwo kobiet w narodowym i międzynarodowym zarządzaniu systemem ekologicznym i kontroli degradacji środowiska.

Konferencja w Nairobi (1985). Pierwsza Światowa Konferencja w Sprawie Kobiet odbyła się w Meksyku w 1975 r. Stała się ona początkiem międzynarodowych starań związanych ze wzmocnieniem działań na rzecz promowania równości kobiet i mężczyzn, aby zapewnić kobietom pełnoprawny udział w rozwoju i zwiększyć ich wkład w budowanie światowego pokoju. Doprowadziła również do proklamowania okresu 1976-1985 jako Dekady ONZ na rzecz kobiet. Druga Światowa Konferencja w Sprawie Kobiet odbyła się w Kopenhadze w 1980 r. Zajmowała się ona m.in. problematyką zatrudnienia, zdrowia i edukacji kobiet. Konferencja zinterpretowała pojęcie równości nie tylko jako potrzebę eliminacji dyskryminacji prawnej, ale również jako możliwość udziału kobiet w rozwoju w roli beneficjentek i aktywnych uczestniczek. Trzecia Światowa Konferencja w Sprawie Kobiet, która odbyła się w Nairobi w dniach 15-26 lipca 1985 r., miała na celu podsumowanie osiągnięć minionej Dekady Kobiet (pt. „Równość, Rozwój i Pokój”). Państwa w niej uczestniczące przyjęły Strategie Długoterminowe na rzecz Podniesienia Statusu Kobiet (*Nairobi Forward-looking Strategies for the Advancement of Women*). Postulowano w nich m.in. zmiany legislacyjne w większym stopniu uwzględniające prawa kobiet, działania na rzecz pełnego i równego udziału kobiet we wszystkich sferach życia społecznego, w tym również w sferze polityki i w procesach decyzyjnych. Za zagadnienia szczególnej wagi, wymagające specjalnych działań, uznano m.in. związek między ubóstwem kobiet a degradacją środowiska, problem kobiet z rejonów konfliktów zbrojnych i rejonów objętych suszą, udział kobiet w produkcji żywności, przemyśle, handlu, nauce i technologii, ubóstwo kobiet wiejskich oraz mieszkaniowe, transportowe i energetyczne potrzeby kobiet. Strategie z Nairobi zawierają wskazówki dotyczące wdrażania ich podstawowych założeń na szczeblu narodowym. Postulują współpracę regionalną i międzynarodową na rzecz podniesienia statusu kobiet i ich włączenia w procesy rozwoju.

„Szczyt Ziemi” w Rio de Janeiro (1992). Na Konferencji „Środowisko i Rozwój” [2] przyjęto z inicjatywy ONZ Deklarację z Rio (tzw. Karta Ziemi) oraz dokument programowy Agenda 21 (*Action Programme – Agenda 21*), czyli Globalny Program Działań. Deklaracja z Rio w sprawie środowiska przyrodniczego zawiera 27 zasad, które jednoznacznie wytyczają kierunki rozwoju cywilizacyjnego, w taki sposób aby wraz z osiąganiem dobrobytu społecznego i ekonomicznego zachowana została równowaga w przyrodzie. Nowa era zrównoważonego rozwoju świata oznacza, że światowa gospodarka musi zaspokajać ludzkie potrzeby i wymagania, ale jej wzrost powinien mieścić się w granicach ekologicznej pojemności planety. AGENDA 21 przedstawia sposób opracowania i wdrażania programów zrównoważonego rozwoju w życie lokalne. Jeden z 40 rozdziałów tego dokumentu poświęcony jest roli kobiet w trwałym i zrównoważonym rozwoju (Część III: Wzmacnianie roli głównych grup społecznych i organizacji, Rozdział 24). Rozdział ten jest równorzędny w stosunku do wszystkich pozostałych, dotyczących zagadnień socjalnych i ekonomicznych, ochrony i zarządzania zasobami naturalnymi w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz możliwości realizacji programów. Wskazuje to na wagę problemu, zarówno w skali globalnej, jak i lokalnej.

Analizując uczestnictwo kobiet w trwałym i zrównoważonym rozwoju oraz w działaniach na rzecz ochrony środowiska Agenda 21 zaleciła, aby rządy państw rozważyły w tym obszarze działania następujące cele:

- a) wprowadzenie w życie opracowanych w Nairobi Przyszłościowych Strategii na Rzecz Wzrostu Roli Kobiet, w szczególności w kwestiach dotyczących uczestnictwa kobiet w zarządzaniu systemem ekologicznym i w kontroli degradacji środowiska,

- b) zwiększenie proporcji udziału kobiet wśród decydentów, planistów, doradców technicznych, menedżerów i pracowników merytorycznych w dziedzinie ochrony środowiska i rozwoju,
- c) rozwinięcie strategii przeprowadzenia do 2000 r. niezbędnych zmian politycznych w celu usunięcia przeszkód konstytucyjnych, prawnych, administracyjnych, kulturalnych, obyczajowych, społecznych i ekonomicznych w pełnym uczestnictwie kobiet w zrównoważonym i trwałym rozwoju oraz w życiu publicznym,
- d) utworzenie do 1995 r. na szczeblu państwa, regionu i międzynarodowym mechanizmów oceny realizacji i wpływu strategii działań i programów na rzecz zwiększenia roli kobiet w trwałym i zrównoważonym rozwoju i ochronie środowiska, zapewniających ich skuteczność,
- e) dokonanie przeglądu, korekty i rozpowszechnienia wśród kobiet i mężczyzn odpowiednich informacji na temat roli kobiet, w ramach działalności i oświatowej formalnej i nieformalnej instytucji szkoleniowych oraz we współpracy z organizacjami pozarządowymi,
- f) określenie i wprowadzenie w życie przejrzystej polityki rządowej, państwowych wytycznych, strategii i planów mających na celu osiągnięcie zrównania uprawnień kobiet i mężczyzn we wszystkich aspektach społecznych, w tym w przeciwdziałaniu analfabetyzmowi, w zdobywaniu wykształcenia, w szkoleniu i zdrowiu, oraz zwiększenie udziału kobiet w kluczowych ośrodkach decyzyjnych oraz w zarządzaniu ochroną środowiska; dotyczy to zwłaszcza dostępu kobiet do środków finansowych, umożliwienie im korzystania ze wszystkich form kredytów, również w sektorze nieformalnym, zapewnienie kobietom praw własności, oraz możliwości uzyskiwania przez nie dochodów z rolnictwa,
- g) wprowadzenie w trybie pilnym, zgodnie ze specyficznymi warunkami państw, działań dających równe prawa kobietom i mężczyznom w podejmowaniu wolnej i odpowiedzialnej decyzji w sprawie liczby posiadanych dzieci i planowania rodziny; umożliwienie kobietom dostępu do informacji, oświaty i środków umożliwiających egzekwowanie tych praw, zgodnie z wartościami wolności, godności i osobistego szczęścia,
- h) rozpatrzenie dostosowania, umocnienia i wprowadzenia ustawodawstwa zakazującego stosowania przemocy wobec kobiet oraz podjęcie wszystkich niezbędnych działań administracyjnych, społecznych i oświatowych w celu eliminacji wszystkich form tej przemocy.

Zalecono także, aby w działaniach związanych z zarządzaniem rządu podjęły aktywne działania mające na celu:

- a) przegląd założeń polityki kadrowej i opracowanie planów zwiększania udziału kobiet w grupach decydentów, doradców naukowych i technicznych, menedżerów i planistów oraz we wprowadzeniu w życie działań i programów na rzecz trwałego i zrównoważonego rozwoju,
- b) umocnienie agencji do spraw kobiet, pozarządowych organizacji kobiecych i ugrupowań w celu uwypuklenia ich możliwości uczestniczenia w trwałym i zrównoważonym rozwoju,
- c) wyeliminowanie analfabetyzmu kobiet, zwiększenie dostępu kobiet i dziewcząt do oświaty, w celu osiągnięcia powszechnego wykształcenia kobiet i dziewcząt na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym; zwiększenie możliwości uczestniczenia kobiet i dziewcząt w szkołach i na kursach, w szczególności półwyższych, z zakresem nauk przyrodniczych i technicznych,
- d) opracowanie i wprowadzenie do realizacji programów eliminowania zjawiska ciężkiej pracy fizycznej kobiet i dziewcząt w domach i poza nimi oraz organizowanie przez rządy, władze lokalne, samych pracowników i inne odnośne instytucje, szerszej sieci ogólnie dostępnych żłobków i przedszkoli; programy te powinny także dotyczyć równego podziału obowiązków domowych pomiędzy kobietę i mężczyznę, promowania zaaprobowanych

przez kobiety przyjaznych środowisku technologii, dostępu do czystej wody pitnej, wystarczającego zaopatrzenia w opał i zapewnienia odpowiednich udogodnień sanitarnych,

- e) opracowanie i wprowadzenie do realizacji programów mających na celu utworzenie i umocnienie opieki zdrowotnej, zarówno prewencyjnej, jak i leczniczej; dotyczy to również leczenia dla kobiet prowadzonego przez kobiety, efektywnej i ogólnodostępnej opieki lekarskiej nad macierzyństwem oraz umożliwienia odpowiedzialnego planowania rodziny, zgodnego z zasadami wolności, godności i szczęściem osobistym; programy te powinny koncentrować się na szerokiej opiece lekarskiej, w tym w okresie prenatalnym, na kształceniu i informowaniu na temat zdrowia i odpowiedzialnego partnerstwa oraz stwarzaniu wszystkim kobietom możliwości karmienia piersią, co najmniej przez cztery miesiące po porodzie, powinny też w pełni popierać reprodukcyjną rolę kobiety i jej dobro, ze szczególnym uwzględnieniem zagwarantowania opieki zdrowotnej wszystkim dzieciom i poprawy tej opieki; dotyczy to również zmniejszenia ryzyka umieralności oraz zachorowalności matek i niemowląt,
- f) opracowanie i wprowadzenie w życie programów wspierających i wzmacniających zasady równorzędnych z mężczyznami możliwości zawodowych i sprawiedliwego wynagrodzenia dla kobiet we wszystkich sektorach, z odpowiednim ekonomicznym, politycznym i socjalnym wsparciem systemowym i usługowym, w tym opieki nad dzieckiem, zwłaszcza dziennej, urlopu macierzyńskiego, dostępu do kredytów, gruntów i innych zasobów naturalnych,
- g) opracowanie i wprowadzenie w życie programów utworzenia systemów bankowości rolniczej, z uwzględnieniem umożliwienia i ułatwienia kobietom z okręgów rolniczych dostępu do kredytów na środki do produkcji rolniczej,
- h) opracowanie i wprowadzenie w życie programów rozwijających konsumpcyjną świadomość, uwzględniających aktywny udział i kluczową rolę kobiet w działaniach na rzecz redukcji i eliminacji modeli nadmiernej produkcji i nie zrównoważonej konsumpcji, szczególnie w państwach uprzemysłowionych, ma to na celu zachętę do działalności produkcyjnej zgodnej z potrzebami środowiska oraz stymulację takiego rozwoju przemysłowego, który jest przyjazny środowisku i społeczeństwu,
- i) opracowanie i wprowadzenie do realizacji programów eliminacji negatywnych wyobrażeń, stereotypów, zachowań i przesądów w stosunku do kobiet, przez zmiany w modelach społecznych oraz przez środki masowego przekazu, reklamę i edukację,
- j) sprawdzenie zaawansowania przedsięwzięć w tych dziedzinach, w tym przygotowania raportu zawierającego oceny i rekomendacje tych przedsięwzięć na Światową Konferencję ds. Kobiet w 1995 r.

Wskazano także na konieczność przyspieszenia ratyfikacji wszystkich międzynarodowych konwencji dotyczących kobiet. Państwa, które ratyfikowały konwencje, powinny wprowadzić je w życie i sformułować odpowiednie prawne, konstytucyjne i administracyjne działania w celu przetworzenia ustalonych zasad na wewnętrzny język legislacyjny. Rządy państw powinny zastosować odpowiednie środki w celu wprowadzenia tych postanowień w życie, aby stworzyć kobietom możliwości prawne pełnego i równego uczestnictwa w działaniach dotyczących trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz w procesach decyzyjnych.

Państwa będące stronami konwencji o eliminacji wszystkich form dyskryminacji kobiet, powinny dokonać przeglądu jej postanowień i wprowadzić poprawki do 2000 r. Powinny wziąć pod uwagę wzmocnienie tych części konwencji, które odnoszą się do ochrony środowiska i rozwoju, ze szczególną uwagą dla spraw dostępu i uprawnień do bogactw naturalnych, technologii, kreatywnych możliwości bankowych, taniego zakwaterowania oraz możliwości

kontroli zanieczyszczeń i zagrożeń w domu i w pracy. Państwa-strony, powinny również wyjaśnić zasięg tej konwencji w odniesieniu do spraw środowiska i rozwoju.

Za dziedziny wymagające pilnego działania uznano zastosowania środków przeciwdziałania silnej degradacji środowiska i gospodarki w państwach rozwijających się, czynników, które w szczególnym stopniu oddziałują na życie kobiet i dzieci w regionach rolniczych. Związane są bowiem z suszą, pustynnieniem, wymieraniem lasów, działaniami zbrojnymi, klęskami naturalnymi, składowaniem odpadów toksycznych i następstwami używania w niewłaściwy sposób nieodpowiednich środków chemicznych w rolnictwie. W celu zrealizowania tego postulatu, kobiety powinny w pełni uczestniczyć w procesach decyzyjnych i działaniach na rzecz trwałego i zrównoważonego rozwoju.

Nakreślono także zakres niezbędnych badań naukowych umożliwiających stworzenie bazy danych i systemów informacyjnych oraz podjęcie użytecznych analiz, które uwzględniając różnicowanie płci, dotyczyłyby:

- a) włączenia wiedzy i doświadczenia tej części kobiet, która uczestniczy w zarządzaniu zasobami naturalnymi i ich ochronie, do baz danych i systemów informacyjnych w dziedzinie trwałego i zrównoważonego rozwoju,
- b) wpływu programów zmian strukturalnych na sytuację kobiet; w badaniach programów zmian strukturalnych należy zwrócić szczególną uwagę na ich zróżnicowany wpływ na kobiety, uwzględniając ograniczenia w pomocy socjalnej, oświacie i służbie zdrowia i likwidację subsydiów, na żywność i opał,
- c) wpływu degradacji środowiska na sytuację kobiet, w tym wpływu suszy, pustynnienia, toksycznych chemikaliów i działań zbrojnych,
- d) analizy strukturalnych powiązań kwestii różnicy płci z zagadnieniami ochrony środowiska i rozwoju,
- e) uwzględniania wartości nieopłacanej pracy kobiet, w tym pracy określanej mianem „domowej”, do obliczania wartości zasobów narodowych, ma to na celu przedstawienie prawdziwej wartości wkładu kobiet w gospodarkę; należy wykorzystać do tego poprawione wytyczne Systemu Obliczeń Dochodu Narodowego ONZ, które będą opublikowane w 1993 r.,
- f) środków, które poszerzą analizy skutków oddziaływań na środowisko, problemów społecznych i różnic płci, co będzie miało zasadniczy wpływ na formułowanie oraz kontrolowanie programów działań,
- g) programów tworzenia w państwach rozwiniętych i rozwijających się wiejskich i miejskich centrów szkoleniowych, badawczych i informacyjnych, które służyć będą udostępnianiu kobietom wiedzy o przyjaznych środowisku technologiach.

Określono także, że niezbędna jest stała wymiana doświadczeń na temat podstawowej roli kobiet w dziedzinie rozwoju i w ochronie środowiska.

Konferencja Pekijska (1995). Na Czwartej Światowej Konferencji w Sprawie Kobiet, która odbyła się w Pekinie w 1995 r., przedstawiciele 189 państw przyjęli Deklarację Pekijską i Platformę Działania. Ten ostatni dokument identyfikuje 12 obszarów mających kluczowe znaczenie dla podniesienia statusu kobiet oraz określa działania, które w ciągu najbliższych lat mają w tym celu podjąć rządy, instytucje międzynarodowe, organizacje pozarządowe oraz sektor prywatny. Obszary działania zawarte w dokumencie końcowym Konferencji Pekijskiej to: kobiety a ubóstwo, edukacja kobiet, kobiety i zdrowie, przemoc wobec kobiet, kobiety a konflikt zbrojny, kobiety i gospodarka, kobiety u władzy i biorące udział w procesach decyzyjnych, mechanizmy instytucjonalne na rzecz podnoszenia statusu kobiet, prawa kobiet jako prawa człowieka, kobiety i media, kobiety i środowisko, dziewczęta. Obszar „kobiety i środowisko” zawiera następujące cele strategiczne:

- a) zaangażować aktywnie kobiety w procesy decyzyjne wszystkich szczebli dotyczące środowiska,
- b) włączyć perspektywy kulturowej tożsamości płci do polityk i programów dotyczących zrównoważonego rozwoju,
- c) wzmocnić lub ustanowić mechanizmy na szczeblu narodowym, regionalnym i międzynarodowym dla oceny wpływu polityk rozwojowych i środowiskowych na kobiety.

Dla pełnego zaangażowania się w rozwiązywanie problemów ochrony środowiska słusznie podkreślono, że podstawowe znaczenie mają zwłaszcza działania związane z edukacją kobiet (cele strategiczne to: zapewnienie równego dostępu do oświaty, zlikwidowanie analfabetyzmu kobiet, ułatwienie dostępu do szkolenia zawodowego, nauk matematyczno-przyrodniczych i technicznych oraz kształcenia ustawicznego, rozwijanie edukacji wolnej od dyskryminacji, przyznawanie odpowiednich środków na reformy oświatowe i monitorowanie realizacji tych reform, popieranie kształcenia ustawicznego dziewcząt i kobiet) oraz udziałem kobiet we władzy i biorących udział w procesach decyzyjnych (cele strategiczne to: zapewnienie kobietom równego dostępu i pełnego udziału w strukturach władzy i procesach decyzyjnych, zwiększenie zdolności kobiet do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji i rządzeniu).

W Deklaracji Pekinńskiej państwa potwierdziły swoje wcześniejsze zobowiązania dotyczące realizacji celów równości, rozwoju i pokoju: „(...) *Mając na uwadze różnorodność kobiet, ich rolę i środowiska, w których żyją; przyznając, że choć status kobiet w wielu ważnych aspektach życia podniósł się w minionej dekadzie, to nierówności pomiędzy kobietami i mężczyznami wciąż istnieją i pociągają za sobą poważne konsekwencje dla całej ludzkości; przyznając, że sytuację kobiet pogarsza rosnące ubóstwo i wyrażając gotowość przezwyciężenia trudności oraz dalszego działania na rzecz uwłasnowolnienia kobiet i podniesienia ich statusu, sygnatariusze Deklaracji potwierdzają swoje zobowiązanie odnośnie respektowania równości praw i wrodzonej ludzkiej godności kobiet i mężczyzn oraz zasad zapisanych w Karcie Narodów Zjednoczonych, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i w innych międzynarodowych instrumentach praw człowieka, zwłaszcza w Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet, w Konwencji Praw Dziecka, Deklaracji o Eliminacji Przemocy Wobec Kobiet i Deklaracji o Prawie do Rozwoju. (...)”.*

Państwa wyraziły również wolę budowania porozumienia i czynienia postępów we wdrażaniu postanowień konferencji i szczytów ONZ, m.in. w sprawie środowiska i rozwoju (Rio de Janeiro 1992). Równe prawa, możliwości i dostęp do zasobów, równy podział obowiązków i harmonijne partnerstwo między kobietą i mężczyzną uznano za środek do osiągnięcia dobrobytu społeczeństwa i wzmocnienia demokracji. Likwidacja ubóstwa związanego ze wzrostem gospodarczym, rozwojem społecznym, ochroną środowiska i sprawiedliwością społeczną wymaga zaangażowania się kobiet w rozwój gospodarczy i społeczny, zaoferowania im równych możliwości. Uczestniczki i uczestnicy konferencji wyrazili przekonanie, że rozwój gospodarczy i społeczny oraz ochrona środowiska są współzależnymi i wzajemnie wzmocniającymi się elementami zrównoważonego rozwoju, który stanowi podbudowę dla ich wysiłków na rzecz osiągnięcia wyższej jakości życia dla wszystkich ludzi. Efektywne wdrażanie postanowień pekińskiej Platformy Działania ma zapewnić całe społeczeństwo obywatelskie, a zwłaszcza organizacje kobiece i inne organizacje pozarządowe i międzynarodowe we współpracy z rządami, a także respektowanie prawa międzynarodowego, włączając w to prawo humanitarne. Niezbędna jest również mobilizacja zasobów na szczeblu narodowym i międzynarodowym oraz przekazanie krajom rozwijającym się ze wszystkich dostępnych funduszy środków dla podniesienia statusu kobiet i wzmocnienia możliwości działania instytucji narodowych, subregionalnych, regionalnych i międzynarodowych. Sukces Platformy Działania w krajach z gospodarkami będącymi w okresie przejściowym będą wymagały ciągłej międzynarodowej współpracy i pomocy. Państwa - uczestnicy konferencji

w Pekinie, zobowiązując się do wdrażania postanowień Platformy Działania, wezwały programy i agendy ONZ, regionalne i międzynarodowe instytucje finansowe, inne znaczące organizacje i sektory społeczeństwa obywatelskiego oraz wszystkie kobiety i mężczyzn, z pełnym poszanowaniem ich autonomii, do pełnego zaangażowania się i przyczynienia się do implementacji zapisów Platformy Działania.

Konferencja „Pekin + 5” (2000). W pięć lat po spotkaniu w Pekinie, w Nowym Jorku odbyła się 23 sesja specjalna Zgromadzenia Ogólnego ONZ, zatytułowana „Kobiety 2000: równość płci, rozwój i pokój na XXI wiek”. Celem tej konferencji było dokonanie oceny postępu we wdrażaniu postanowień pekińskiej Platformy Działania, zidentyfikowanie istniejących przeszkód i wyzwań. Uczestniczki i uczestnicy nie tylko zajęli się przeglądem osiągnięć, ale również przyjęli program dalszych działań i inicjatyw odnośnie podniesienia statusu kobiet na szczeblu lokalnym, narodowym, regionalnym i międzynarodowym. 23 Specjalna Sesja Zgromadzenia Ogólnego ONZ, oprócz podkreślenia potrzeby implementacji celów strategicznych 12 kluczowych obszarów działania, sformułowanych w Platformie Działania, zidentyfikowała nowe obszary wyzwań dla polepszenia sytuacji kobiet (globalizacja, polityki makroekonomiczne i dług zagraniczny, ubóstwo, kobiety i konflikty zbrojne, kobiety i gospodarka, kobiety u władzy i biorące udział w procesach decyzyjnych, kobiety i środowisko, klęski żywiołowe i sytuacje kryzysowe).

W obszarze działań „kobiety i środowisko” wskazano na konieczność rozważenia możliwości przyjęcia narodowych uregulowań prawnych, zgodnych z Konwencją na temat różnorodności biologicznej celem ochrony wiedzy posiadanej przez kobiety z ludności rdzennej i społeczności lokalnych, np. w zakresie medycyny tradycyjnej. Określono, że niezbędne jest rozwijanie i wspieranie roli kobiet w promowaniu zrównoważonej i ekologicznej konsumpcji, metodach produkcji żywności i podejściu do zarządzania zasobami naturalnymi.

Dla pełnej ochrony środowiska niezbędne jest także stworzenie programów do walki z klęskami żywiołowymi i sytuacjami kryzysowymi, uwzględniających społeczno-kulturowe uwarunkowania płci (obszar działań „klęski żywiołowe i sytuacje kryzysowe”). Konieczny jest dla realizacji tych działań większy udział kobiet w procesach decyzyjnych. Potrzebne są dlatego działania na rzecz umożliwienia wszystkim kobietom, zwłaszcza należącym do ludności rdzennej, równego dostępu do programów szkoleniowych mających na celu wzmocnienie udziału kobiet w procesach decyzyjnych na wszystkich polach i szczeblach. Wskazano, że należy dążyć do osiągnięcia równowagi płci przy mianowaniu kobiet i mężczyzn na stanowiska w misjach pokojowych i negocjacjach pokojowych (obszar działań „kobiety u władzy i biorące udział w procesach decyzyjnych”).

„Szczyt Ziemi” w Johannesburgu (Rio + 10) (2002). Na ostatnim „Szczycie Ziemi” przyjęto dwa główne dokumenty: Deklarację z Johannesburga w Sprawie Zrównoważonego Rozwoju, będącą aktem woli politycznej utwierdzającej chęć wprowadzania zasad rozwoju zrównoważonego w życie oraz Plan Działań, obejmujący tematycznie wodę, energię, zdrowie, rolnictwo i bioróżnorodność. Zobowiązano się m.in. do:

- a) zmniejszenia do 2015 r. o 50% liczbę osób żyjących poniżej granicy ubóstwa,
- b) zmniejszenia do 2015 r. o połowę liczbę osób bez dostępu do wody pitnej,
- c) poprawienia do 2020 r. standardu życia co najmniej 100 mln mieszkańców obecnie istniejących slumsów,
- d) doprowadzenia do 2010 r. do znacznego osłabienia tempa wymierania rzadkich gatunków roślin i zwierząt,
- e) odnowienia do 2015 r. zasobów ryb w morzach i oceanach,
- f) zaprzestania do 2020 r. wytwarzania i stosowania środków chemicznych w sposób szkodliwy dla ludzi i środowiska,

- g) zmniejszenia do 2015 r. o 67% wskaźnika śmiertelności wśród niemowląt i dzieci oraz o 75% wskaźnika śmiertelności okołoporodowej matek,
- h) ułatwienia dostępu do tanich odnawialnych źródeł energii.

Wymienione działania mają bezpośrednie i pośrednie przełożenie na wzrost roli kobiet w rozwoju zrównoważonym.

Artykuł stanowi pierwszą część rozszerzonego tekstu wykładu wygłoszonego w dniu 29 marca 2007 r. w Kolegium Rungego w Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, podczas obrad międzynarodowej konferencji „Kobiety w leśnictwie”, zorganizowanej przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego oraz Regionalną Dyрекję Lasów Państwowych w Poznaniu. Konferencja prezentowała wyniki międzynarodowych prac związanych z inicjatywami na rzecz osiągnięcia zmian w polityce zwiększania równowagi w zakresie równouprawnienia, wykonywanych w ramach projektu „Lasy jako źródło zrównoważonego rozwoju i planowania przestrzennego w Regionie Morza Bałtyckiego (Baltic Sea Region) – LAS BAŁTYCKI” (Baltic Forest Projekt). Projekt finansowany jest w ramach programu INTERREG IIIB BSR – Region Morza Bałtyckiego (tzw. Program Bałtycki), realizowanego w ramach Inicjatywy Wspólnotowej finansowanej ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

IV. LITERATURA

1. Convention on biological diversity – Declaration: Official EU Journal L 309. 13/12/ p. 0003-0020. 1993.
2. Dokumenty końcowe konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój” Rio de Janeiro. 3-14 czerwca 1992 r. Szczyt Ziemi. Instytut Ochrony Środowiska. Warszawa. 1998.
3. Kistowski M.: 2003. *Regionalny model zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska Polski a strategie rozwoju województw*. Uniwersytet Gdański, BOGUCCI Wydawnictwo Naukowe, Gdańsk-Poznań, 393 str.
4. Report of the World Conference to Review and Appraise the Achievements of the United Nations Decade for Women: Equality. Development and Peace. Nairobi. 15-26 July. (United Nations publication. Sales No E.85.IV.10). rozdział I. część A. 1985.

WOMENS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IDEA. PART I

Summary

The Law of the European Union states that men and women should be treated equally. However, in recent years the economic policy of the Polish government has not considered the problems of equal opportunities for men and women. The most of regulations and programs dealing with these problems is forced by the legal requirements of the EU and it is not a result of the role played by women in European civilization that is underlined by the Polish government.

Key words: sustainable development, womens